Inger Schoonderbeek Hansen, Tina Thode Hougaard og Kathrine Thisted Petersen (udg.):
16. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Århus 2016

Ekstrapositionerede pronominer i optagelser fra Aarhus Vest

Ditte Zachariassen
Aarhus Universitet

"Hva vil du dig" er i følge Jonathan på 13 år noget man kan sige, hvis der er nogen der vil slås:

> *Når der er nogen der er oppe at slås, så siger de "hvad vil du, dig". Så siger jeg også bare "hvad vil du dig". Så til sidst, så når man har boet der så længe, så kan man det bare. Så ved man jo lissom hvad man skal sige*.

Jonathan har boet i Aarhus Vest i mange år, og selvom han er pæredansk, kan han anvende sproglige konstruktioner fra områdets etnolekt. En lang række tidligere studier har beskrevet sproglige varieteter, der minder om Jonathans, i områder der ligesom Aarhus Vest er præget af stor etnisk og sproglig diversitet. Studierne har vist, at germansk-baserede etnolekter har flere fællestræk, herunder afvigelser fra de germanske sprogs V2-syntaks, et udvidet leksikon bestående af ord fra områdets typiske indvandrersprog, afvigelser fra standardvarianternes udtale, prosodi og genussystem samt særlige pragmatiske markører (Kotsinas 1988; Quist 2000; Svendsen & Røyneland 2008, Wiese 2009; Ganuza 2010; Freywald et al 2011; Christensen 2012; Nortier 2016). Denne artikel beskriver et træk, der tilsyneladende ikke er beskrevet grammatisk før (men dog observeret andre steder i landet, jf. reviewer MM). Det drejer sig om konstruktioner som *hva vil du dig*, hvor en helsætning, *hva vil du,* udvides med et personligt pronomen i oblikform, *dig*, placeret i sætningens yderposition. Placeringen

beskrives med Diderichsens (1946) terminologi som ekstraforfelt eller ekstraslutfelt, og jeg har valgt her at kalde fænomenet for 'ekstrapositionerede pronominer'.

På baggrund af data fra Aarhus Vest udformes en topologisk baseret grammatisk beskrivelse af de ekstrapositionerede pronominer, og ved hjælp af konversationsanalyse gives nogle indledende bud på deres pragmatiske funktion. Beskrivelsen tager udgangspunkt i tretten eksempelsætninger[1]:

[1] Så os vi tænkte sådan laver han sjov? Eller hva laver han. [2]
[2] Os vi kørte rigtig hurtigt, du ved.
[3] Men os vi gik også ind på en restaurant, ikk.
[4] Dig man ved aldrig hvor du slår.
[5] Aisha, dig du har også noget rigtig flot hår.
[6] Dig hva laver du?
[7] Dig er din stemme gået i overgang?
[8] Du har en stor hoved dig.
[9] Du plukker øjenbryn dig?
[10] Hva vil du dig?
[11] Dig hvad af?
[12] Hvad København dig?
[13] Han er norsker også dig!

1. Fonologisk og topologisk beskrivelse

Det er vigtigt at nævne, at det ekstrapositionerede pronomen i alle tretten ytringer optræder i umiddelbar forlængelse af resten af ytringen og ikke er adskilt af pause eller intonationsændring. Der er altså ikke tale om genstart eller om flere separate ytringer.

---

[1] De tretten eksempler er fundet blandt cirka 7 timers audio- og videooptagelser af naturligt forekommende interaktion blandt børn og unge, 11-23 år, i en fritidsklub og på et gymnasium i Aarhus Vest, foråret 2012. Se i øvrigt Zachariassen 2012.

[2] Her er eksemplerne angivet efter tilnærmelsesvis skriftsproglige konventioner for at gøre det lettest muligt at forestille sig prosodi og pausering uden at anvende specielle konventioner. Spørgsmålstegn er brugt, hvor ytringen har en interrogativ funktion i konteksten.

Udtalen af de ekstrapositionerede *dig* er i alle sætninger [dai] og adskiller sig således fra det intrasentielle *dig,* som ofte udtales [da], når det ikke er fremhævet som en kontrast.[3] I de fleste af eksemplerne har pronomenet en eller anden relation til sætningens subjekt, for eksempel:

[8] *Du har en stor hoved dig* SUBJ	hvor *dig* henviser til sætningens subjekt og kan anskues som en anaforisk kopi af subjektet.
[7] *Dig er din stemme gået i overgang?* SUBJ	hvor *dig* henviser til ejeren af subjektet og kan anskues som en anaforisk henvisning til element relateret til subjektet.
[4] *Dig man ved aldrig hvor du slår* SUBJ A-LED SUBJ	hvor *Dig* henviser til subjektet i den underordnede sætning *hvor du slår*. *Dig* er således ikke en kopi af det grammatiske subjekt i hovedsætningen, men semantisk henviser *Dig* og *du* til samme agerende person.

I nogle ytringer er der dog tilsyneladende ingen sammenhæng mellem *dig* og subjektet. Det drejer sig om [11-13], alle tre ytringer, hvor konteksten er afgørende for at analysere og klassificere det ekstrapositionerede pronomen. Ytringerne behandles i deres kontekst herunder.

Der er tilsyneladende ikke sammenhæng mellem, hvilken placering pronomenet har, hvorvidt det har en relation til sætningens subjekt, og i hvilken sætningstype det forekommer. Disse forhold er angivet i Figur 1, hvor næsten alle kombinationer forekommer.

---

[3] For eksempel neutralt intrasentielt *dig*: *Må jeg gå med [da] hjem i dag?* og kontrastfyldt: *Jeg må ikke gå med ham. Må jeg gå med [dai]?* (fiktive eksempler).

Relation til subjekt	Deklarativer	Interrogativer
Kataforisk kopi	[1] Så os vi tænkte sådan… [2] Os vi kørte rigtig hurtigt [3] Men os vi gik også ind… [5] Dig du har også noget rigtig flot hår	[6] Dig hva laver du? [10] Hva vil du dig?
Kataforisk henvisning til relateret element	[4] Dig man ved aldrig hvor du slår	[7] Dig er din stemme gået i overgang?
Anaforisk kopi	[8] Du har en stor hoved dig	[9] Du plukker øjenbryn dig?
Ingen relation mellem pronomen og subjekt	[13] Han er norsker også dig!	[11] Dig hvad af? [12] Hvad København dig?

Figur 1: Pronomenets grammatiske relation til subjektet samt fordeling i forhold til sætningstype

2. Pronominers kasus på standarddansk

De ekstrapositionerede pronominer kan minde om det Hansen & Heltoft (2011:62) beskriver som et adresserende *du*, for eksempel *jeg glæder mig til vi ses, du*, hvor *du* refererer til modtageren. Forskellen er dog, at det ekstrapositionerede pronomen i det adresserende tilfælde er nominativ kasusform (*du*) og i mine sætninger i oblik kasusform (*dig*). Hansen & Heltoft (2011:438 ff) beskriver de generelle kasusregler for standarddansk som følger:

(1) Subjektet står altid i nominativ når pronomenet henviser anaforisk eller kataforisk til konteksten
(2) Derimod står subjektspronominer i oblik form i ikke-anaforisk eller ikke-kataforisk anvendelse. Regel (2) gælder dog ikke for en ældre norm.

Eksemplificeret med en sætning fra mine data svarer det til:

(1) *Du*$_{SUBJ}$ *har en stor hoved*
(2) *Dig*$_{SUBJ}$ *derovre har en stor hoved* (ældre norm: *Du*$_{SUBJ}$ *derovre har en stor hoved*)

Reglerne (1) og (2) handler om subjekter i sætningens forfelt, og pronominer, som i mine sætninger befinder sig i forfeltet, følger disse regler. Reglerne beskriver imidlertid ikke pronominer uden for sætningens forfelt, sådan som det er tilfældet for *os* og *dig* i mine sætninger.

Christensen & Christensen (2005) viser, at ekstrapositionerede pronominer i oblik findes i sætninger med en efterfølgende attribut, som for eksempel *ham*$_{OBL}$ *Dino*, *han*$_{NOM}$ *er sjov*, hvor *Dino* er attributten (eksempel fra Christensen & Christensen 2005:90). Kun en enkelt af mine sætninger, [5], indeholder en sådan attribut, *Aisha*, men *Aisha* er før og ikke efterfølgende pronominet. [5] og [5'] viser forskellen på sætningen fra Aarhus Vest og en lignende sætning, som den kan lyde på standarddansk:

[5] Aisha, dig$_{OBL}$ du$_{NOM}$ har også noget rigtig flot hår
[5'] Dig$_{OBL}$ Aisha, du$_{NOM}$ har også noget rigtig flot hår

3. Subjektsfordobling med deiktisk funktion?

Mette Vedsgaard Christensen optog i 2003 naturligt forekommende interaktion i samme geografiske område og blandt samme aldersgruppe som mine optagelser fra 2012. Christensen (2012) viser en række sætninger med for- og efterstillede pronominer i oblikform, bl.a. de nedenstående, og pronominerne beskrives i overskriften som "Subjektsfordobling" (Christensen 2012:135).

Mig jeg har ikke et eneste billede på min [telefon]
Du snakker for meget dig
Prøv lige og hent en gryde til (0.8) di:g
Ka du- ka du godt li at høre hip hop musik dig

Formmæssigt passer termen "subjektsfordobling" dårligt til flere af mine sætninger. I de to sætninger [4] og [7] er det ekstrapositionerede pronomen ikke samme person som subjektet, og i de tre sætninger [11-13] er der slet ikke er nogen relation mellem pronomenet og sætningens subjekt.

Funktionsmæssigt skriver Christensen: "Det er den deiktiske funktion jeg finder påfaldende ved disse taleres brug af ekstrapositionerne" (Christensen 2012:135), og *Ka du- ka du godt li at høre hip hop musik dig* beskrives som et adressatskifte fra en modtager til en anden. Jeg har en enkelt sætning, [5] *Aisha dig du har også noget rigtig flot hår*, som er fra en kontekst med adressatskifte. Optagelsen er fra en samtale mellem cirka seks piger, herunder Amina, Muna og

Aisha. Amina har sagt til flokken, at hun synes, at Muna har flot hår, og Aisha har sagt, at hun gerne vil have sådan noget hår ligesom Muna. Amina henvender sig nu til Aisha og siger ”Aisha dig du har også noget rigtig flot hår”. Her har Amina muligvis brug for at udpege, hvem hun adresserer, fordi hun lige har snakket med Muna og nu skifter til Aisha. Men dette adressatskifte markeres ikke nødvendigvis af *dig*, da den nye modtagers navn, *Aisha*, jo også indgår i ytringen. Der er altså ikke belæg for, at det er pronominet, som fungerer deiktisk.

Christensen skriver at den syntaktiske konstruktion med for- og efterstillede pronominer i oblikform ikke er påfaldende, ”men snarere karakteriserende for dansk syntaks i almindelighed og for talesprogssyntaks i særdeleshed” (Christensen 2012:135). Sætningen *Kondiløberen, han er den sejeste* vises som et eksempel, ”hvor samme syntaktiske konstruktion bruges, men netop ikke er påfaldende” (ibid.). Jeg mener imidlertid, at det er væsentligt at adskille *Kondiløberen, han er den sejeste* og tilsvarende standarddanske topikaliserings-konstruktioner fra den særlig konstruktion vi ser i de øvrige eksempler, hvor et oblikpronomen ekstrapositioneres, og hvor dette sker uden en efterfølgende attribut.

4. Pragmatisk funktion

”Hvad betyder det der *dig*?” spurgte jeg under dataindsamlingen nogle af informanterne, og de svarede prompte: ”Det siger vi ikke. Du må have hørt forkert.”

Ud fra en klassisk pragmatisk analyse baseret på talehandlinger (Searle 1976) findes de ekstrapositionerede pronominer i talehandlinger, som er repræsentative eller direktive, og muligvis også ekspressive, men det afhænger af, hvordan man forstår funktionen af netop det ekstrapositionerede element.[4] Strukturelt er der tilsyneladende ingen sammenhæng mellem talehandling, placering af pronomen, relation til subjekt eller sætningstype.

De strukturelle tilgange finder altså ingen mønstre i placering, grammatisk rolle, sætningstype eller talehandling. For at få indblik i fænomenets semantiske og pragmatiske aspekter anlægger jeg herunder i stedet en konversationsanalytisk tilgang, hvor der fokuseres

[4] For diskussion af kategorisering se Zachariassen (2012).

på den interaktionelle kontekst, som beskrevet af bl.a. Steensig (2001, 2015). Denne tilgang viser et mønster af tre typer ytringer, som de ekstrapositionerede pronominer forekommer i: Ytringer med aktør- og perspektivskifte, ytringer, som er fornærmende, og ytringer, der udpeger noget problematisk i den foregående ytring eller handling.

Aktør- og perspektivskifte

[1-3] kommer alle fra samme optagelse, hvori to piger fortæller en historie til en tredje, og en konversationsanalytisk tilgang viser, at det ekstrapositionerede pronomen i alle tre eksempler fungerer som udpegende for aktør- og perspektivskifte. Her vises den interaktionelle kontekst for [1] som eksempel.[5]

[1] Så os vi tænkte sådan…

1	Khalida:	øh hvor ligger Rosengårdscentret (.) han lavede den her til os
2	Laila:	·hhhh du ved han var sådan en rigtig perker fra Odense
3		men (.) han vidste ikke hvor ( ) Rosengårdscentret var
4 →		så os vi tænkte sådan laver han sjo::v↗ (.) eller hva laver han

Khalida og Laila er i gang med at fortælle deres ven om en biltur til Odense, hvor de møder en. De spørger om vej til storcentret Rosengårdscentret. I første linje af transskriptionen citerer Khalida sit eget spørgsmål og fortæller og viser, at spørgsmålet blev besvaret med et håndtegn. I de næste linjer giver Laila først en beskrivelse af ham, der svarede (linje 2), så en fortolkning af svaret (linje 3) og derefter, hvad Khalida og Laila tænkte om svaret (linje 4). Linje 4 er designet som et citat, *laver han sjo::v↗ eller hva laver han*, med en ramme omkring: *så os vi tænkte sådan*. Rammen indeholder det ekstrapositionerede oblikpronomen *os*, som her fungerer som indledning til et aktørskifte fra *han* til *vi* samt som et perspektivskifte fra, hvad der skete, til, hvad vi tænkte om det.

[5] Transskription af eksemplerne i deres kontekst følger konversationsanalysens konventioner, som de beskrives af samtalegrammatik.dk (2017).

Konstruktionen *os vi,* hvor det ekstrapositionerede pronomen er i førsteperson, findes kun i denne ene optagelse, hvor den indgår i en historiefortælling, og i optagelsen bruges den kun af én person, Laila. Det er altså muligt, at konstruktionen og/eller funktionen ikke er en generel sproglig ressource, men forbeholdt den narrative genre eller kun bruges af enkeltpersoner. Det tyder dog ikke på, at konstruktionen opfattes som ugrammatisk, da Laila og modtagerne behandler det som uproblematisk i interaktionen. Typisk vil sådanne problemkilder give anledning til reparatur eller genstart (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974:723 f).

Fornærmelse

I [7-9] findes det ekstrapositionerede pronomen i ytringer, som efterfølgende behandles som fornærmelser. Her vises [7] som eksempel.

[7] Dig er din stemme gået i overgang

1	Aisha:	det handler om sådan en du ved godt diktator hva det er ikkå
2	Muna:	nej
3 →	Amina:	dig er din stemme gået i overgang
4	Hijra:	hihihih
5	Aisha:	fuck dig jeg er en pige
6		nej det er på grund af (2.1)
7		da jeg kom til Danmark så fik jeg en dybere stemme
8		på grund af jeg råber meget

Amina, Aisha, Muna og Hijra sidder i sofagruppen og snakker om løst og fast. Her er Aisha ved at fortælle Muna om en film, hun har set. Amina tager turen i linje 3 med en ytring, som semantisk ikke er relateret til den foregående samtale: *dig er din stemme gået i overgang.* Hijra griner som den eneste, hvilket kan være et tegn på, at ytringen behandles som problematisk. Semantisk omhandler ytringen et personligt og følsomt emne, en persons stemmekvalitet. Aisha behandler ytringen som henvendt til hende ved at tage turen i linje 5. Selvom Aminas ytring var formuleret som en interrogativ,

er Aishas umiddelbare reaktion ikke en besvarelse, men i stedet en problematisering af præmissen for spørgsmålet, *jeg er en pige*, sammen med et kraftudtryk, *fuck dig*. Først derefter behandler Aisha Aminas ytring som et spørgsmål og besvarer præfereret med svar-ordet *nej* samt en uddybning om, hvorfor hendes stemme lyder, som om den er gået i overgang. Bemærk i øvrigt, at Aisha stiller en forklaring i vente, *det er på grund af,* inden hun holder en længere pause (2.1) og først derefter kommer med forklaringens indhold (linje 7-8).

I konteksten er der mindst tre tegn på, at deltagerne behandler Aminas ytring som problematisk: Hijra er den eneste, der griner, Aisha bruger et kraftudtryk, og hun bryder nærhedsparret spørgsmål-svar. Den problematiske ytring forekommer mig af semantiske årsager at være en fornærmelse; vurderingen af en piges stemme som dyb og dermed mindre feminin er en negativ vurdering. Den problematiseres yderligere af, at det personlige og følsomme emne bliver kastet ind midt i en samtale, der handlede om noget distanceret og upersonligt.

Udpeger noget problematisk

I [4], [6] og [11]-[13] findes det ekstrapositionerede pronomen i ytringer, der udpeger noget problematisk i en foregående ytring eller handling. Her viser jeg eksemplerne i deres interaktionelle kontekst, først [4], som kommer fra en optagelse af Nawal og Zahra, der sidder ved en computer og ser på billeder.

[4] Dig man ved aldrig hvor du slår

1	Nawal:	og det værste det var (.)
2		o- hun havde ALtid sin hår oppe sådan her
3		((holder sit hår oppe på hovedet med begge hænder))
4		(.9)
5		og så det så bare fucking klam ud
6	Zahra:	((rykker sin stol væk, kigger nervøst skiftevis på Nawal og fremfor sig))
7	Nawal:	hhhe hun er bange for jeg slår hende
8 →	Zahra:	lak di:g (.) man ved aldrig hvor du slår
9		ham der det er dig wallah se din [næse ((griner))
10	Nawal:	[hihihi

Nawal fortæller om en person, de har set et billede af, og tager sine hænder over hovedet for at illustrere det opsatte hår, hun fortæller om. Zahra reagerer på bevægelsen ved nervøst at rykke væk fra Nawal, linje 6, hvorefter Nawal grinende siger, formentlig til nogen i baggrunden, at Zahra er bange for hende. Zahra svarer i linje 9 med ytringen *lak di:g (.) man ved aldrig hvor du slår*. Ytringen fungerer som et modtræk mod Nawals beskyldning om, at Zahra er bange. Nawal har sagt noget problematisk om Zahra (at hun er bange), og Zahra må forklare, at hun har en god grund til at være bange: Hun kan forvente, at Nawal slår et sted, der gør ondt. Ytringen indledes med *lak* (arabisk 'hør nu her'), der fungerer som argumentativ partikel og er med til at gøre ytringen til et argument. Ekstrapositioneret *dig* indgår her i en ytring, som forklarer og forsvarer. En tilsvarende ytring kunne være formuleret med *jo* eller *sgu* i stedet for *dig*: "(hør nu her), man ved jo/sgu aldrig, hvor du slår". Efter ytringen fortsætter Zahra samtalen fra før om billederne på skærmen. Man kan sige, at Zahra behandler linje 3-8 som en samtalemæssig parentes, der handler om en forventning (at Nawal vil slå), som viste sig ikke at være aktuel (ikke lige nu i hvert fald).

[6] og [11] kommer fra samme optagelse af Nawal og Zahra ved computeren. Deres ven Asma kommer hen til dem.

[6] Dig hva laver du, [11] Dig hvad af

1	Asma:	((skubber til Zahra))
2	Zahra:	[((vender sig mod Asma og skubber))
3	Asma:	[af
4 →	Nawal:	((vender sig mod Asma)) dig [hva laver du
5 →	Zahra:	[dig hvad af
6	Nawal:	[((vender sig tilbage mod skærmen))
7	Zahra:	[((vender sig tilbage mod skærmen))
8	Asma:	giv lige plads

Asma siger *af* for at få Zahra til at give plads, samtidig med at Zahra vender sig om og skubber til hende. I linje 4 vender Nawal sig mod Asma og siger *dig hva laver du*. Næsten samtidig siger Zahra, stadig med ansigtet mod skærmen, *dig hvad af*. Jeg mener ikke, der kan være

tale om kopiering, da de to ytringer påbegyndes for tæt på hinanden, til at Zahra kan have nået at høre Nawals ytring. Her vil jeg først kigge på Nawals ytring, så på Zahras.

Nawals *dig hva laver du* i linje 4 er formateret som en interrogativ med spørgeordet *hva.* Men *laver* udtales [læuə] med artikuleret diftong [uə], og intonationen ↑læ↓uə, og *hva laver du* med denne produktion fremstår for mig som et fast udtryk med samme betydning som ”hvad har du gang i”. Det fremstår for mig som et retorisk spørgsmål eller en anklage, ”du laver noget du ikke burde”, snarere end at den er et spørgsmål, der anmoder om information. Desuden ved Nawal jo godt, hvad Asma laver. Ytringens funktion er at udtrykke over for Asma, at det, hun lige har gjort, er problematisk. Man kan sige, at Nawal underkender Asmas ret til at bestemme, hvor Zahra skal sidde. Ekstrapositioneret *dig* indgår her i en ytring, som anklager og påpeger noget problematisk i foregående ytring. En tilsvarende ytring kunne være formuleret med ’hva fanden’: ”hva fanden laver du”.

Zahras *dig hvad af* i linje 5 er ligesom Nawals formateret som et spørgsmål, men fungerer nærmere som en påpegning af, at Asmas handling var problematisk. Asmas ytring *af* var en opfordring til, at Zahra skulle handle (gå af stolen), men Zahra svarer i stedet med spørgsmålet ”hvad mener du med *af*”. En tilsvarende ytring kunne være formuleret ”hvad fanden snakker du om *af*”. Zahra bryder nærhedsparret opfordring-handling. Det ekstrapositionerede *dig* markerer muligvis, at Zahra er klar over, at hun gør noget dispræfereret ved at bryde nærhedsparret, men at hun tillægger Asma skylden for det: ”Du bad mig gøre noget, men du har ikke ret til at bestemme den slags over mig”.

[12] kommer fra en situation i en ungdomsklub, hvor en gruppe piger har snakket om, at de skal på burgerbar, og en af dem har ringet til deres ven Warda og sagt, at hun skal skynde sig ned til klubben, så hun kan komme med på burgerbar. Mens de venter på, at Warda skal komme, snakker de videre om løst og fast. De snakker om, at de skal på tur til København med klubben i næste måned, og Nuzra, en af pigerne, spørger, om de andre ved, om Warda skal med til København. Ingen ved det, og Nuzra ringer op til Warda for at spørge:

[12] Hvad København dig
1 Warda: ((tager telefonen))
2 Nuzra: skal du med til København
3 → Warda: hvad København dig

I en kontekst hvor Warda netop forinden blevet bedt om at skynde sig for at komme med på burgerbar, forstår jeg Wardas linje 4 *hvad København dig* som et udtryk for forvirring omkring, hvor de skal hen: ”Du har lige sagt burgerbar, og nu siger du København!” Dette eksempel, *hvad København dig,* minder om [11], *dig hvad af*, ved, at taleren gentager et ord fra den forrige ytring sammen med et spørgeord og *dig*. Rækkefølgen er anderledes end i *dig hvad af*, men jeg mener, at betydningen er den samme: ”hvad mener du med *København*?” En tilsvarende ytring kunne være formuleret: ”hvad fanden snakker du om *København*”. Efter Wardas ytring griner alle pigerne i lokalet højt, fordi de lige har sagt til mig, at der ikke er nogen, der bruger ”dig” på den måde. Desværre har jeg kun disse tre linjer som kontekst for dette eksempel, hvilket gør det svært at tolke, hvad *dig* gør ved Wardas ytring. Ud fra det lignende eksempel ovenfor kan vi gætte på, at Wardas *dig* markerer, at hun er klar over, at hun bryder nærhedsparret spørgsmål-svar, men tillægger modtageren Nuzra skylden for det: ”Du bad mig svare på noget, som jeg ikke har en chance for at svare på”. I så fald behandler Warda Nuzras foregående ytring som problematisk.

Det sidste eksempel, [13], kommer fra starten af optagelsen med Nawal, Zahra og Asma ved computeren. Eksemplet adskiller sig fra de andre ved, at *dig* ikke står alene i ekstrapositionen, men sammen med *også* udtalt [ʌs].

[13] Han er dansker også dig
1 Nawal: se hva sagde jeg han er danser
2 (1.1)
3 Zahra afrikar:nsk a:ha ((syngende))
4 Nawal: [det l( )-det ser rigtig sjov ud]=
5 Asma: [afrikanere er seje til at danse]
6 Nawal: =når han laver det det hans lærer
7 Zahra: er han er han dansker ((udtalt med særlig prosodi))

8 Nawal: se når han var lil[le
9 → Asma: [han er norsker også dig
10 ((Asma drejer hovedet og kigger på Zahras ansigt i stedet for skærmen))
11 Nawal: [↑what]
12 Zahra: [nE:J]
13 Nawal: han er norsker ((drejer kortvarigt hovedet mod Zahras ansigt))
14 Zahra: kan han så ikk t-tale dansk

Nawal har tidligere i samtalen fortalt, at drengen på billederne bor i Norge og er danser. Uddraget begynder med, at pigerne snakker om et billede, hvor han danser. I linje 7 spørger Zahra til drengens nationalitet, formentlig henvendt til Nawal, da det er hende, der kender ham.

Asma besvarer Zahras spørgsmål i linje 9 med en ytring bestående af først en deklarativ med korrigerende information, *han er norsker*, og derefter i ekstraposition *også dig.* Ved ja-nej-spørgsmål er der strukturelt set præference for bekræftende svar, og hvis svaret er afkræftende, vil det oftest være formateret med en forklaring eller med nedtonende elementer (om præference-begrebet, se Pomerantz & Heritage 2013). Asmas afkræftende svar, *han er norsker*, er ikke nedtonet, tværtimod synes det, som om hun gør det mere offensivt ved at tilføje *også dig.*

I en kontekst, hvor der netop forinden er talt om drengens nationalitet, forstår jeg Asmas ytring som en problematisering af Zahras spørgsmål: Det er dumt at spørge, om drengen er dansker, når vi lige har fortalt dig, at han er fra Norge. Nawals og Zahras egne efterfølgende ytringer behandler også Zahras spørgsmål som problematisk. Nawals ↑*what* med en høj stemme (linje 11) problematiserer Zahras spørgsmål ved at betvivle Zahras evne til at stille relevante spørgsmål, a la ”hvad i alverden er det, du spørger om”. Zahras egne efterfølgende ytringer i linje 12 og 14 behandler Asmas ytring fra linje 9 som en problematisering ved først at sige *nE:J* med en kraftig, næsten skinger stemme. Efter at være blevet korrigeret for anden gang i form af Nawals gentagelse af *han er norsker*, udfører

Zahra anden-initieret selvreparatur i linje 14, *kan han så ikk t-tale dansk*. Det opfølgende spørgsmål fungerer som en slags ”det jeg mente med spørgsmålet var…”.

Asmas *også dig* fungerer måske i denne kontekst som en markør for, at Zahras ytring var problematisk: Zahra bad om bekræftelse på noget, hun burde vide ikke var sandt. Man kan sige, at Zahra ikke udtrykte det, man kunne forvente af hende. Ekstrapositioneret *dig* indgår her i en ytring, som udpeger et problem i den tidligere ytring.

En tilsvarende ytring kunne være formuleret med *da*: *han er da norsker*. Eventuelt med *sgu* som forstærker: *han er sgu da norsker*. Ifølge Hansen & Heltoft (2011:1053) markerer *da* ”et modsynspunkt som den talende forholder sig til”. Heinemann (2009) beskriver *da* som en markør for, at et spørgsmål var upassende eller malplaceret (”inapposite”). Heinemann viser gennem analyse af naturligt forekommende talesprog, hvordan *da* i svarture kan have funktionen at afvise noget ved spørgerens udgangspunkt (”reject a position taken by the questioner”). Her eksemplificeret ved en spørgsmål-svar-sekvens mellem Kirsten og Gunnar:

Ham kender du da også (Heinemann 2009:169)

1 Kirsten: M’ har du< no’ensinde mødt:e:h hans far
2 egentli’ >al’så fordi det var< no’et me’
3 (1.1)
4 → Gunnar: Jah=jah ham kender du da ås.’

Kirsten og Gunnar snakker om en af deres venners far. Kirsten og Gunnar har været gift i mange år, og Kirsten regner med, at hun ved, hvilke personer Gunnar har mødt. Hendes spørgsmål tager udgangspunkt i, at Gunnar ikke har mødt vennens far. Gunnar svarer i linje 4 med gentagende *ja*’er, at han *har* mødt vennens far, og med et *da* som udpeger, at Kirsten burde have vidst, at det forholdt sig anderledes: Hun har også selv mødt ham.

Heinemanns eksempel minder om spørgsmål-svar-sekvensen i [13], hvor Asma i linje 12 anklager Nawal for at spørge om noget, som hun burde vide.

I spørgsmål-svar-sekvensen mellem Nuzra og Warda, [12], kan der være noget lignende på spil, idet *dig* i linje 3 kan forstås som en anklage fra Warda om, at Nuzra i linje 2 har givet for få informationer til, at hendes spørgsmål kan besvares, og at spørgsmålet derfor er upassende.

2 Nuzra: skal du med til København
3 Warda: hvad København dig

5. Ordklassifikation i forhold til form og funktion

I behandlingen af eksemplerne bliver det foreslået, at *dig* kan have samme funktion som *da, sgu da* eller *jo*, ord som traditionelt klassificeres som dialogiske partikler med emotiv betydning (Hansen & Heltoft 2011:1046 f). Formmæssigt er *dig* ikke ens med de dialogiske partikler, da deres placering altid er på a-pladsen i Diderichsens sætningsskema og aldrig ekstrapositionerede, som *dig* er i mine data. Funktionsmæssigt er "emotiv" en god beskrivelse for de problemudpegende *dig* i [4], [6] og [11]-[13].

Christensen (2012) kalder *dig* for adressatskifte med en deiktisk funktion. Man kan sige, at *os* fungerer deiktisk i sætningerne [1]-[3], idet de udpeger den nye aktør. Der er dog ikke tale om adressatskifte, men om aktør- og perspektivskifte. Denne brugsmåde har den tætteste forbindelse mellem det ekstrapositionerede og subjektet, idet *os* og *vi* syntaktisk er placeret lige opad hinanden og semantisk altid begge refererer til sætningens subjekt. *Dig* i de fornærmende ytringer kan siges at fungere svagt udpegende, for eksempel i [7], *dig er din stemme gået i overgang,* hvor Amina skifter emne fra en igangværende samtale og henvender sig til en ny modtager. Men samtidig spiller *dig* formentlig en rolle i fornærmelsen og har dermed en emotiv funktion ligesom Hansen & Heltofts dialogiske partikler. *Dig* i de problemudpegende ytringer har ikke nogen udpegende funktion, derimod er funktionen i høj grad emotiv.

6. En dialogisk partikel eller en pronominal interjektion?

Den funktionsmæssige lighed mellem *dig* og de dialogiske partikler går muligvis videre end til det emotive. Hansen & Heltoft

(2011:1046 f.) klassificerer *jo* og *sgu* som fatiske partikler, der markerer relationen og forventningerne mellem den talende og modtageren, og *da* er som tidligere nævnt en markør for et modsynspunkt. I de problemudpegende ytringer er der både relationer, forventninger og modsynspunkter på spil, og alle disse elementer gør tilsammen funktionen stærkt emotiv, i flere tilfælde aggressiv. I Figur 2 er de ekstrapositionerede pronominer *os* og *dig* klassificeret som dialogiske partikler med henholdsvis deiktiske, emotivesvagt deiktiske, og fatisk-emotive ikke-deiktiske funktioner. Det er muligt, at den ikke-deiktiske funktion er opstået på et senere tidspunkt, idet den forekommer i mine optagelser fra 2012, men ikke i Christensens optagelser fra 2003.

Et andet muligt grammatisk sammenligningsgrundlag end partikler er interjektioner. For eksempel kan substantivet *mand* fungere som interjektion, hvor det udtrykker en stærk følelse som vrede, irritation, begejstring eller glæde, for eksempel "jeg keder mig ihjel – kan du så forstå det, mand?" (DDO) De fatisk-emotive pronominer kan beskrives som pronominale interjektioner, der ligesom *mand* har den semantiske ladning, at noget er uforventeligt eller uacceptabelt.

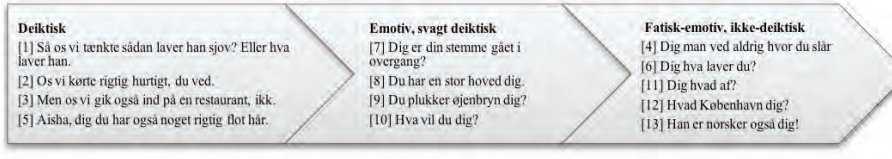

Figur 2: Tre typer funktioner af ekstrapositionerede pronominer?

Litteratur

Christensen, Mette Vedsgaard (2012) *8220, 8210 Sproglig variation blandt unge i multietniske områder i Aarhus*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.

Christensen, Robert Zola & Lisa Christensen (2005) *Dansk Grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

DDO = *Den Danske Ordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. http://ordnet.dk/ddo (tilgået oktober 2016).

Diderichsen, Paul (1976 (1946)) *Elementær dansk Grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.

Freywald, Ulrike, Katharina Mayr, Tiner Özçelik & Heike Wiese (2011) Kiezdeutsch as a multiethnolect. *Ethnic styles of speaking in European metropolitan areas*. Friederike Kern & Margret Selting (udg.). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company:45-73.

Ganuza, N. (2010) Subject-Verb order variation in the Swedish of young people in multilingual areas. *Multilingual Urban Scandinavia: New Linguistic Practices*. Pia Quist & Bente Ailin Svendsen (udg.) Clevedon: Multilingual Matters:31-34.

Hansen, Erik & Lars Heltoft (2011) *Grammatik over det Danske Sprog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Heinemann, Trine (2009) Two answers to inapposite inquiries. *Conversation Analysis: Comparative Perspectives*. J. Sidnell (udg.). Cambridge: Cambridge University Press:159-186.

Kotsinas, Ulla-Britt (1988) Rinkebysvenskan – en dialekt? *Svenskans Beskrivning* 16. Linell et al. (udg.). Linköping: Tema Kommunikation, Universitetet i Linköping:264-278.

Nortier, Jacomine (2016) Characterizing Urban Youth Speech Styles in Utrecht and on the Internet. *Journal of Language Contact* 9:159-181.

Pomerantz, Anita & John Heritage (2013) Preference. *Handbook of Conversation Analysis*. Jack Sidnell & Tanya Stivers (udg.). Boston: Wiley-Blackwell:210-228.

Quist, Pia (2000) Ny københavnsk 'multietnolekt' – Om sprogbrug blandt unge i sprogligt og kulturelt heterogene miljøer. *Danske Talesprog* 1:143-212.

Sacks, Harvey, Emmanuel A. Schegloff & Gail Jefferson (1974) A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Studies in the organization of conversational interaction.* J. Schenkein (udg.). New York, NY: Academic Press:7-55.

Samtalegrammatik.dk = Udskriftssystem for samtaleeksempler. samtalegrammatik.au.dk/udskriftssystem-for-samtaleeksempler/ (tilgået 13.06.2017).

Searle, John R. (1976) A classification of illocutionary acts. *Language in Society* 5:1-23.

Steensig, Jakob (2001) *Sprog i virkeligheden – Bidrag til en interaktionel lingvistik.* Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Steensig, Jakob (2015) Konversationsanalyse. *Kvalitative metoder og tilgange. En grundbog*. Svend Brinkmann & Lene Tanggaard (udg.). København: Hans Reitzels Forlag:321-347.

Svendsen, Bente & Unn Røyneland (2008) Multiethnolectal facts and functions in Oslo, Norway. *International Journal of Bilingualism* 12, 1-2:63-83.

Wiese, Heike (2009) Grammatical innovation in multietnic urban Europe. *Lingua* 119, 5:782-806.

Zachariassen, Ditte (2012) *Grammatisk innovation i Aarhus Vest*. Speciale, Lingvistik, Aarhus Universitet. http://nobelspec.au.dk/20062355.pdf (tilgået oktober 2016).